

## ŠTO JE ETNOLOGIJSKA OPĆA POVIJEST I ŠTO HOĆE?

*Opaska uredništva:* Donosimo ovu zbog nekih nedavnih polemika za naše prilike napose zanimljivu radnju poznatoga učenika o. Schmidta S. V. D. i svjetskoga stručnjaka Vilima Koppersa S. V. D., koji ju je posebnom naklonošću prepustio našem listu. Na ovoj osobitoj susretljivosti bila cijenjenom piscu i ovdje izrečena najljepša hvala.

**V**EC sâm naziv »etnologijska opća povijest« jasno izriče, da se u njoj vežu dva znanstvena područja najintimnijim uzajamnim odnosom. Glavni osnivač povijesne etnologije, sâm Fr. Grábner uvidio je odmah početka, kako su te dvije discipline međusobno vezane i upućene jedna na drugu: etnologija preuzima od povijesti — dakako mutatis mutandis — postupak (metodu), dok povijest opet tako prodire bitno unatrag, da, prodire sve do praskozorja ljudske kulture.

Ako povijesna etnologija zaista ispunja svoje obećanje, ako zaista vodi povijest tako daleko i bitno unazad, tad ne će nitko nijekati, da zaslužuje najveću pažnju. Proširenje građevnoga područja već je samo po sebi za povijesnu znanost dobročinstvo i blagoslov. No ovo proširenje dobiva zbog posebnih razloga još osobito značenje. Ako je povijest uopće učiteljica, tad to valja napose za povijest starijega i najstarijega čovječanstva. Čovjeku je već u krvi pridavati najstarijim oblicima egzistencije i razvitka svojega roda neko normativno značenje. I mora se priznati, da je takovo shvaćanje uvelike opravdano. Prođemo li dakle dobro s povijesnom etnologijom odnosno s etnologijskom općom povijesti, tad će nam ona osvijetliti pitanja, koja idu u osnovna i najakutnija pitanja današnjice. Za primjer spominjem samo početke i prvotne oblike porodice, države, prava, vjere itd.

### Opća povijest i etnologija.

Pojam opće povijesti iziskuje konačno jedinstvo povijesnog života, a time i jedinstvo ljudskoga roda. S pravom ističu metodici povijesnog istraživanja, da i civiliziranom poganstvu nije posvema pošlo za rukom uzdići se do tog općeg shvaćanja, i da se to shvaćanje barem jasno i određeno pokazalo tek na tlu objavljene vjere: kod proroka staroga Zavjeta, zatim u cijelom novom Zavjetu i po ovom kod sv. Augustina (*De civitate Dei*). Trijeznim i prvim zastupnicima stručne povijesti iz novijega doba dužujemo, što te opće povijesne misli nije nestalo, nego se, tako pobjednički održala i u najžešćem boju s raznim protivnicima kao s nastranim i pretjeranim klasicima u jednu ruku, a u drugu s velikim talasom

modernoga naturalizma i evolucijonizma. Povjesniku od zanata valja upisati u to veću zaslugu, da je spasao tu misao, što mu je zaista općepovijesni rad bio teži. Jer za nj se povijest svršavala kod starih Grka i Rimljana; u najboljem slučaju uzimali su se još stari Egipćani te Asirci-Babilonci u obzir. Sve ostalo, za što se znalo, ili bolje rečeno, za što se naslućivalo da je još starije, kušalo se dohvatiti i prikazati tek pomoću povijesne filozofije (dakle konstrukcijom!), a često ni to. Kulturnohistorijska etnologija će stručnoj povijesti na spasenoj općepovijesnoj misli zahvaliti time, da povijest podupre egzaktnom metodom idući dublje unatrag i tako uistinu i de facto dovede do opće povijesti čovječanstva, koja ne zna ni prostornih ni vremenskih međa.

Sa spomenutim jedinstvom ljudskoga roda, gledanim sa stanovišta naših znanosti, je sada ovako. Znanstveno govoreći ne može dakako takovo jedinstvo biti pretpostavkom nego samo plodom istraživanja. No, iako još nismo u tom pogledu svuda došli do konačnih rezultata, to se ipak može reći, da velika većina zastupnika znanosti, koje ovdje dolaze u obzir: etnologije, antropologije i prehistorije računa s jedinstvenim potekom čovjeka i njegove kulture. Dakle i u tom posebnom obziru nose naše znanosti, osobito povijesna etnologija, potvrdu, hvalu i pomoć stručnoj povijesti.

S već spomenutim valom naturalizma i evolucijonizma je u vezi, što su primitivne narode smatrali nesposobnima za pravi povijesni život pa stoga rado dijelili narode u *n a r o d e s p o v i j e s t i i n a r o d e b e z n j e*. Žalosno je, da su takova i slična shvaćanja prodrła čak i u radove kršćanskih pisaca. Ne! Gdjegod je pravih ljudi, ondje je i pravo ljudskog i povijesnog života. Najpoznatiji je i najpriznatiji rezultat novijega etnologijskog istraživanja, da se članovi primitivnih naroda, da, i najjednostavniji i najsiromašniji članovi bitno ne razlikuju od zastupnika kulturnih naroda. »To su u najdubljoj dubljini svojega bića ljudi kao i mi«, u toj se spoznaji i u toj izjavi neprestano slažu misijonari i istraživači, samo ako su imali prilike dovoljno dugo i intenzivno promatrati t. zv. primitivce. U tom pogledu neobično je važan i plodan bio poticaj, što ga je g. 1906. dao W. Schmidt za ispitivanje pojedinaca pod primitivnih naroda. Pošto se ozbiljno počelo kako treba paziti kod studija primitivaca na individualni momenat, na posebni izražaj i posebno značenje duševne sposobnosti i djelovanja pojedinčeva, uvijek i uvijek se moralo nanovo priznati, da se pojedinčevo diferensiranje bitno ne razlikuje od našega. Tako je i s toga stanovišta za primitivne narode dano sve potrebno za potpune članove velike čovječanske porodice, za to, da im život bude povijesnim životom. A onda je prirodno, da se taj život može i mora istraživati povijesnom metodom. Ako je formalnim objektom povijesti naprosto opći razvitak čovječanstva, tad joj pripadaju svi ljudi, pa i zastupnici primitivnih naroda. Taj općepovijesni izvod i zahtjev je za etnologa, koji radi na kulturnoj povijesti, nešto, o čemu se uopće ne raspravlja.

Ako se taj povijesni pravac u novijoj etnologiji, odnosno njezina metoda nazivlju *kulturnopovijesnima*, tad mislim, da to ima svojih dobrih razloga. Ovaj naziv nadovezuje na poznatu diobu političke i kulturne povijesti t. j. povijesti događaja i povijesti prilika. S pravom se mnogo toj razlici prigovaralo, ali se ona ipak mnogo upotrebljava. Dakako da će se povijesno istraživanje nepismenih primitivaca baviti njihovim prilikama naprosto stoga, jer će vrlo malo građe dotjecati za povijest događaja, kad nema pisanih vrela. No to ne može nikako niti na našem niti na strogo povijesnom području bitno promijeniti samu povijesnu metodu, nego samo tumači i dovoljno opravdava ime »kulturnopovijesna«, što ga mi povjesnici etnolozi rado dajemo svojoj metodi.

Povijesno je promatranje steklo načelno priznanje od većine istaknutih etnologa; donosim imena nekih starijih i mlađih stručnjaka, koji dolaze u obzir, a da pri tom ne idem za potpunim katalogom. Za Njemačku: Graebner, Foy (†), Ankermann, Preuss, Krickeberg, Baumann, Krause, Plischke, Frobenius, Kern, König, E. v. Hornbostel, Trimborn, Vatter, Leser. Za Austriju: W. Schmidt, Menghin, Röck, Heine-Geldern, Drexel, Koppers, Wölfel, Schebesta, Höltker, Walk, Hirschberg, Rutil, Flor. Za Jugoslaviju: Gašs, Gavazzi. Za Francusku (Belgiju i Švicarsku): Rivet, Pinard de la Boulaye, O. Leroy, Me-traux, de Jonghe, van Bulck. Za Dansku: Thalbitzer, Knud Rasmussen, Birket Smith, Mathiassen. Za Švedsku: E. v. Nordenskiöld, Linné, Montell, Lindblom. Za Englesku: N. W. Thomas, W. H. Rivers (†). Za Sjevernu Ameriku: Fr. Boas, R. B. Dixon, A. A. Goldenweiser, G. C. Wheeler, Cl. Wissler, A. L. Kroeber, R. H. Lowie, H. R. Swanton, W. Chr. Mac Leod, E. Sapir, Darlington, Hallowell.

»Danas smo svi povjesnici« izjavio je na početku g. 1931. jedan od najpoznatijih i najuglednijih današnjih etnologa, prof. K. Th. Preuss u jednoj diskusiji berlinskoga Antropologijskoga Društva. Može se reći, da je općenito priznato, kako je starija t. zv. evolucijska metoda nedostatna i nemoćna, pa se stoga kao neupotrebljiva odbacuje, barem ukoliko bi se radilo o razvitku i povijesti ljudskoga roda. Jer kraj te metode nije moguće doći do objektivne osnove za istraživanje, dok je to sigurno moguće kraj povijesnoga shvaćanja i iste metode, kako ćemo to поближе još pokazati. Sigurno je ispravno držati, da su u ljudskoga roda na njegovu početku tek jednostavni bilo tvarni bilo duhovni elementi, i da zamršene prilike na bilo kojem od ovih dvaju područja svjedoče za kasniji razvitak. Ali i ne uzevši u obzir, da je teško ukloniti subjektivne momente, kad treba u pojedinim slučajevima odrediti, što se ima smatrati jednostavnim a što opet sastavljenim, još posebno vrijedi, da to načelo uzeto obratno nikako ne valja. Jer »jednostavnost (na pr. kulturno osiromašenje, degeneracija itd.) može biti i sekundarnim pojavom.« No, ako je to u pojedinim slučajevima moguće, a moguće jest, tad već ne mogu niti s načelom nekoga »umjerenog i ublaženog evolucijonizma« ništa napraviti; više ne dolazi u obzir kao načelo za istraživanje, jer mu naprosto manjka oznaka urednosti (sigurnosti) i objektivnosti. S neobičnom oštrinom zahtijeva Graebner negativno i pozitivno u svojoj »Metodi etnologije«,<sup>1</sup> da se ta pogreška u-

<sup>1</sup> Heidelberg 1911. Por. i W. Schmidt i W. Koppers, *Völker und Kulturen*, Regensburg 1924., te W. Schmidt, *Handbuch der vergleichenden Religionsgeschichte*, Münster i W. 1930.

kloni s našeg etnologijskoga kulturnopovijesnog područja. Negativno pokazavši, kako su nedovoljna i neupotrebljiva ona evolucijska načela, što se konačno sva stječu u načelu subjektivne procjene sa stanovišta opće kulturne visine. Pozitivno time, što je za etnologijsko istraživanje istaknuo, kako je važno kulturno srodstvo (kulturni odnos), koje se može utvrditi pomoću glavnoga kriterija materije i forme i pomoću nekih pomoćnih kriterija.

### Kako se konkretno uzevši etnologija čisto metodički upire na povijest?

Povijest živi i umire s izvorima, pomoću kojih mora rekonstruirati slijedove povijesnog razvitka i u duhu ih oživjeti. Stručno istraživanje dijeli, kako je poznato, izvore u pismene (izvještajne) i stvarne (virtualne). U prvom slučaju radi se o izvještajima o kulturnim stvarima i događajima, te stoga ta vrsta izvora traži poznavanje kakova pisma, naprotiv u drugom slučaju dolaze u obzir kulturna dobra sâma. Ovoj drugoj vrsti izvora pod imenom ostataka priklonilo je tek novije povijesno istraživanje veću pažnju. Jasno je, da i ta neizravna svjedočanstva mogu biti dvovrstna: tvarna (oruđe, oružje, umjetnine) i čisto duhovna (pripovijesti, mitologijski i vjerski nazori, društveni i pravni oblici itd.). Budući da se etnologija u glavnom bavi samo s nepisanim narodima, to raspolaze tako reći samo s drugom skupinom vrela, s ostacima, dakle s neizravnim svjedočanstvima. Ali ona tim zaista raspolaze, pa se tako metodologijski ipso facto upire na običajno povijesno istraživanje. Njezin posebni položaj prema tom istraživanju nastaje otuda, što ona nema izvještajâ t. j. pisanih vrela.

Dva primjera kao tumač za rečeno! Kod kopanja naišlo se na ostatke zgrada, oruđe i oružje jedne vrste. Stručnjak zaključuje, da se radi o rimskoj utvrdi ili naseobini. On to čini primjenjujući načelo jedinstvenog poteka, h e n o l o g i j s k o g a n a č e l a, kako bi rekli stručni povjesnici. Trebamo ga dan na dan kao i načelo dovoljnoga razloga. Osniva se na iskustvenoj uvidavnosti i uvjerenju, da su predmeti odnosno skupine predmeta, koje odaju neke oblikovne osobitosti, genetički t. j. kulturno srodni, te da je stoga nemoguće, da bi njihova sličnost bila međusobno neodvisna, slučajna. Slično postupa stručna povijest i onda, kad se radi o čisto duševnim pojavima. Dobrim primjerom za to bit će istraživanje veza i zajedničkih crta rimskoga prava s crkvenim. I tu se ponajprije primjenjuje etnologijsko načelo bilo na pojedinačko formalno podudaranje bilo na cijele skupine. Tako dakle radi i povijest u užem smislu posve stvarno i stručno uz pomoć ostataka, uz pomoć t. zv. neizravnih svjedočanstava. Istina doduše, kako sam netom spomenuo, općenito uzevši ona ne raspolaze samo s ovom vrstom svjedočanstava nego i s pisanim, pa joj je tako moguće one samo relativno određene rezultate, dobivene studijem ostataka, konačno odrediti te ih osobito vremenski apsolutno smjestiti. Toj okolnosti, što povjesnik u užem smislu riječi obično može da »ostatke« pomoću »saopćenja« fiksira i orijentira, valja

bez sumnje pripisati, što povijest doduše zna za ovaj dio metodike, ali ga je tek vrlo slabo obradila. Stoga je već Graebner iz obzira na rečeno govorio o velikom nedostatku Bernheimove poznate i klasičke knjige »Lehrbuch der historischen Methode«. Etnologija naprotiv ima posla gotovo samo s neizravnim svjedočanstvima, pa stoga je njihovo metodičko iskorišćivanje glavnim predmetom njezina zanimanja. Po mojem sudu nije nipošto malo vrijedno proširenje i produbljenje povijesne metode, što se uzevši čisto formalno izvršilo tokom zadnjih 25 godina.

Tako znamo i mi povjesnici etnolozi za henologijsko načelo i upotrebljavamo ga. Da, kako sada stvari stoje, ono je temeljem, »ceterum censeo« naših istraživanja, samo ga mi ne zovemo henologijskim, nego radije govorimo o *kriteriju forme (oblikovnom)* i *kriteriju kvantiteta (kvantitativnom)*, koje saдрžaje zapravo i onaj henologijski princip stručne povijesti.

Predočimo si etnologov položaj. Pred njih leži mnoštvo etnografskoga materijala, koji u prvi mah zbunjuje. Pita se, kako da sad uhvatim i prikažem povijesnu jedinicu, koja se za njih sakriva. Pisanih vrela nema, ostaju samo neizravna: ostaci. Oblikovni i kvantitativni kriterij omogućuje naći ono, što ide skupa, kulturno srodno t. j. na koncu konca povijesne jedinice i to načelno isto tako, kaošto u sličnim slučajevima postupa i radi stručni povjesnik s henologijskim načelom. A jer smo mi etnolozi, koji radimo povjesnički, gotovo jedino upućeni na ovaj način istraživanja, to se već dosele henologijsko načelo izdiferenciralo. Mi razlikujemo, kako sam već primijetio, oblikovni i kvantitativni kriterij, koje smatramo glavnima za razliku od t. zv. pomoćnih kriterija, od kojih osobito dolaze u obzir kriterij kontinuiranosti i užega srodstva.

Što se tiče zakonite upotrebe tih kriterija, to vrijede za nas etnologe ista pravila, koja se traže od povjesnika s obzirom na henologijski princip. I mi se moramo čuvati lažnih analogija, ne smijemo ispredati unutrašnjih odnosa, (genetičkih, kulturnoga srodstva!), dokle god toga ne iziskuju dobri i važni razlozi. Kod toga je dakako osnovom princip forme, ali konačno ipak odlučuje kvantitativni t. j. *gomilanje oblikovne sličnosti*. Jer istom nam gomilanje oblikovnih sličnosti otvara pogled na povijesne jedinice, pripadne komplekse odnosno kulturne slojeve ili kulturne okruge, one okruge, o kojima se u novijoj etnologiji toliko govorilo i još će se govoriti. Tako valja etnologijske kulturne okruge smatrati za izvorno jedinstvene tvorevine, koje smo iz danih činjenica savjesno pročitali te oprezno rekonstruirali. Prema tomu su oni sve prije negoli čisto umjetne i svojevoljne konstrukcije, za kakove ih katkad smatraju površni kritičari.

Što se tiče broja, imenâ i značajke tih kulturnih okruga, mogu u okviru ove radnje da spomenem samo najvažnije. Na osnovi dosadašnjega istraživanja bitno se razlikuje trostruka kultura: prva skupina t. zv. *prakulturâ* ili *osnovnih kulturâ*, onda druga od *tri primarne kulture*, napokon treća od više *sekundarnih ili mješovitih kultura*. Iz tih zadnjih, mješovitih ili sekundarnih kultura vodi put izravno na početak visokih kultura, osobito u kulturu Mesopotamije i Egipta, visokih kultura, u kojima je iznađeno pismo, te stoga i nijesu više etnologovom domenom nego povjesnikovom, uzevši tu riječ u strožem značenju.

Tako dakle znamo nesamo za etnologijske kulturne jedinice ili kulturne okruge različite vrste nego i različite starosti. Onda tvrdimo, da su se ti okruzi sve od reda stvarali prije svih pojava visoke kulture na zemlji, te da prema tome njih izraditi i odrediti znači zaista bitno produžiti povijest čovječanstva unatrag. Određivanje vremenskoga položaja od osnovne je važnosti za povjesnika etnologa baš kao i za svakoga drugoga. Ako sam već govorio o prakulturi, primarnim i sekundarnim kulturama, to nisam ni pošto želio ničemu prejudicirati. Međusobni vremenski odnos etnologiskopovjesničkih jedinica ne može se dakako odrediti a priori, nego ga treba naći na osnovi i uz pomoć objektivnih kriterija. Odlučno je pitanje, da li etnologija ima takovih kriterija ili ne. Već sam spomenuo, da je obični povjesnik i u tom slučaju puno sretniji. On se naime pri svojem istraživanju uvijek može orijentirati prema vremenski posve određenim točkama i onda, kad radi s ostacima. Etnolog se mora te prednosti odreći, budući da narodi i kulture, kojima se bavi, nemaju pisma. Stoga mora žrtvovati i apsolutnu kronologiju. To slijedi iz same stvari. Ako uopće može na kronologiju računati, tad to može biti samo relativna. A tu i svojatamo za nj; pitanje je samo, kako će praktički i pouzdano doći do nje.

U tome nas ponajprije i nada sve pomaže položaj i to u jednu ruku međusobni smještaj kulturnih jedinica, kulturnih okruga, a u drugu smještaj njihov u geografskom prostoru. Što se prvoga tiče, opaža se na pr., kako jedna kulturna jedinica, jedan kulturni okrug prekriva odnosno siječe drugi. Jasno je, da je ovaj kulturni kompleks, što prekriva odnosno siječe, barem na dotičnom mjestu mlađi, a prekriveni odnosno rasječeni s istoga razloga loco stariji. Isto će tako općenito govoreći, iako ne bezuvjetno i uvijek, biti ispravno smatrati kulturu, od koje su tek tragovi razasuti na području kulture, koja vlada, starijom na dotičnom mjestu.

Geografski smještaj, koji sam spomenuo na drugom mjestu, dolazi u obzir kao dokaz osobito onda, ako je dovoljno sigurno, da su se na koncu konca svi stariji narodi i svi važniji kulturni okruzi raselili po zemlji iz jednoga kraja, iz matice Azije. Već sam gore spomenuo, da baš novije znanosti, koje ovdje dolaze u obzir, sve više prijanjaju uz tu misao, jer na to upućuje već vrlo mnogo činjenica, odnosno vrlo mnogo pojava i činjenica možemo najbolje razjasniti s tom hipotezom. I etnologijska nauka o kulturnim okruzima nije u tom izuzetkom. Naprotiv raširenost, a napose smještaj etnologijskih kulturnih jedinica po širokom svijetu upravo traži azijsku pradomovinu i azijski potek. Taj smještaj ocrta onda vrlo jasno vremensku stupnjevitost, do koje nam je ovdje najviše stalo. Kako baš i očekujemo, najstariji su kulturni okruzi potisnuti u najzabačenije krajeve (izolirane otočke i prašumske krajeve, okrajke kontinenta itd.), a istom za njima slijede mlađe narodne i kulturne skupine itd. Ovo nekoliko opazaka može pokazati, kako je momenat geografskoga smještaja u glavnom pouzdano sredstvo, kojim ćemo određivati starost kulturnih jedinica. Još bih ovdje dodao, da napokon za sve mlađe t. j. za sekundar-

ne ili mješovite kulture posve prirodno već sama njihova mješovitost daje novih uporišta, kako ćemo odrediti vremenske i starinske odnose. Jer sigurno je na pr. očevidno, da će mješovita kultura sama biti mlada tvorevina od svojih komponenata.

Mislim, da sam dakle pokazao, kako kulturnopovijesnoj etnologiji ne manjka sredstava ni puteva, da i vremenskom momentu dade ono mjesto, koje ga ide. Veliko okupljanje kulturnih okruga u t. zv. prakulture, primarne i sekundarne kulture ne znači samo prostorni rasporedaj, nego i vremenski slijed, kako to već i sam naziv nagoviješta. I taj kronologijski raspored ne osniva se na nekom subjektivnom konstruiranju ili procjenjivanju, kako sam već istaknuo, nego smo do njega došli pomoću objektivnih kriterija.

U najnovije vrijeme izvrsno je posvjedočila sestra etnologije, prehistorijska arheologija, da je kulturnopovijesnu etnologiju zaista vodio dobar duh, kad je određivala i fiksirala svoje kulturne i narodne skupine. Glavni je posao u tom izveo profesor Menghin; upozorio bih samo na njegovu nedavno izašlu knjigu »Weltgeschichte der Steinzeit«<sup>2</sup> i na svoju odulju ocjenu te epohalne publikacije u »Anthropos«-u.<sup>3</sup> Baš k r o n o l o g i j s k i m m o m e n t o m (čitljivi slijed naslaga u zemlji) pokazuje prehistorijska arheologija svoju odliku pred etnologijom. Kolikogod toga i bilo problematičkoga, što se još uvijek hvata o paraleliziranje etnologijskih i prehistorijskih kultura, a na što mislim da sam u spomenutom prikazu otvoreno i savjesno upozorio, to ipak sigurno može prehistorija u glavnom dati potvrdu etnologiji za kulturne okruge, što ih je ova izradila vlastitim sredstvima. To znači za jedan od glavnih rezultata njihovih međusobnu pomoć, koja može imati i sigurno će i imati vrlo velikih posljedica. Ne mora čovjek biti prorokom, te mogne reći, da će jedan od najdalekosežnijih učinaka biti taj, što će posve ugušiti one sumnje i poteškoće, koje su mnogi osjećali, kad je kulturnopovijesna etnologija svoje kulturne okruge smještala u najstarije periode ljudske davnine. Jer sad, pošto je prehistorijska arheologija potvrdila i poduprla kronologijske prilike etnologijske opće povijesti, ne može se više u to sumljati, da je ova zaista produljila povijest čovječanstva daleko preko međa povijesti starih povijesnih naroda u užem smislu riječi, da zaista uvodi u pradoba i na početke ljudske kulture. Jer to se samo čini tako, kao da etnologija ima tek materijala, koji sav leži u istoj ravnini. Kaošto se i u našoj kulturi (osobito kod gorštaka i seljačkoga svijeta) nalazi mnogo staroga kulturnoga dobra, koje potječe iz raznih perioda razvitka, pa ipak još i sada postoji, tako je i još više kod primitivnih naroda. Pravo povijesno (osobito vremensko) svrstavanje činjenica obavlja se primjenom kulturnopovijesne metode, kako sam to pojedinački protumačio i pokazao.

Uz veliku kulturnopovijesnu etnologijsku podjelu na prakulturu, primarnu i sekundarnu kulturu stavlja prof. Menghin u prehistoriji sličnu trostruku razdiobu. Etnologijskim osnovnim kul-

<sup>2</sup> Wien 1931.

<sup>3</sup> 1/2. 1931.

turama i prakulturama odgovaraju njegove protolitske (= staro-paleolitske) kulture, tri primarne kulture u etnologiji bitno se poklapaju s njegove tri miolitske (= novopaleolitske) skupine, a etnologijska paralela za njegove »protoneolitske« i »mikstoneolitske« kulture jest sekundarna i tercijarna mješovita kultura. Tu i tamo ulaze ove zadnje kulture konačno u početnu visoku kulturu staroga orijenta, u one prve visoke kulture na zemlji, koje se tako onda izdaju kao vrlo složene tvorevine, a toga dosele stručni povjesnik nije znao, pa, kako su prije stvari stajale, nije mogao ni znati. Eto, ovdje se napose grle etnologijska opća povijest i stručno povijesni rad. Neobično snažne perspektive i zadaće, koje pucaju pred očima i skreću na se pažnju povjesnika, crta prof. Kern s poznatom zbitošću i jasnoćom ovako: »Sigurno već nema ostanka na međi kulturne povijesti, što je još uvijek mnogi istraživači starine smatraju zadnjom fazom stvari. Klasičke znanosti o ljudskom pradoba se ne će moći više braniti od provale etnologijske kulturne povijesti na »svojem« području. Badava! Nije više moguće razumjeti povijesti bez prehistorije, ponosne visoke kulture bez dubokih kulturnih slojeva. I za čas ne zaboravljamo još jako hipotetičkog sastava svojega poduzeća, ta, bez hipoteze još nije moguće raditi na ovom području. Ali više se ne može prihvatiti nijedna hipoteza, koja ne bi odgovarala spoznajama etnologijske kulturne povijesti.«<sup>4</sup>

Zadnjim ciljem svakoga povijesnog istraživanja jest pohvatati uzročne veze. Obično one pripravlja put za vremenske veze. Nije drukčije ni u etnologiji. Pri tom i najmanje ne nijećemo, da smo puno slabiji od stručne povijesti. Povijesne uzročnosti su sve na koncu konca psihičke, jer su zapravo čini volje. Jasno je dakle, da sa svojim materijalom često imamo čuda i pokore, dok nađemo uzročnike in individuo. Nešto je lakše s našim poteškoćama, ako uzmemo u obzir poznatu stvar, da se izraz »povijesna uzročnost« općenito uzima u širem značenju, pa prema tomu i za uvjete i prigode. I na etnologijskom području često se može ustanoviti ili barem s manje ili više vjerovatnosti naslućivati, kako su neki uvjeti i neke prilike iskorišćene, kako su dale povoda ovom ili onom razvitku. Napokon je potrebna i opsežna spoznaja uzročnosti, kad pokazujemo genetičke veze raznovrsnih i razno starih kulturnih jedinica (okruga). Etnologijska kulturna povijest s uspjehom je obavila i takovih pokusa pa je tako posebno i nanovo pripravila put k shvaćanju ljudskoga razvika kao pravoga opće povijesnoga jedinstva.

### Koji su trajni rezultati dosadašnjega istraživanja?

Za povijest je rečeno da je za njezino biće značajna vječna mladost. Iznalazak novih vrela može uvijek proširivati sliku povijesnog razvika, popunjavati je ili popravljati. Jer vrlo mnogo etnologijskih vrela još nije pronađeno, dok će neka od njih po svoj prilici ostati pokopana za sva vremena. Poput svake povijesne discipline umire i etnologijska, čim nestane dovoljnih i sigurnih

<sup>4</sup> »Anthropos« 1929., str. 167.



nih vrela. Stoga, da i to samo onako usput spomenemo, nije organiziranje istražnih ekspedicija na područje primitivaca samo odvažni i zanimljivi šport nego prava životna potreba etnologova. Pogotovu, kad treba spasavati ostatke etnologijski najstarijih i stoga osobito važnih naroda, dok nisu zauvijek propali od smrtnoga daha evropske civilizacije. »To su isprave čovječanstva,« tako izjavi nedavno o tim pitanjima papa Pijo XI., »koje valja spasti, dok nije prekasno.« Posve prirodna veza pokazuje sama onu posebnu zadaću, što je na tom području imaju naši odvažni misijonari. Primorani svojim svetim poslanjem, da se posebno bave jezikom i starom kulturom svojih šticećenika, oni su prije svega pozvani, da pribavljaju etnologijskoj znanosti pouzdanog izvornog materijala. I toga nije P. W. Schmidt zaboravio, kad je prije dobrih 25 godina osnivač »Anthropos«. Radi odziva, što ga je našao baš kod misijonara, mogu se i danas krasni svesci »Anthropos«-a nazvati jednom od najbogatijih zbirki izvora za etnologiju.

Polazimo dalje i pitamo, što nam još preostaje? Još ostaje povijesna ili *kulturnopovijesna* metoda. Nitko, tko poznaje povijesnu metodu i vjeruje u nju, ne će u tom nalaziti nikakove poteškoće, samo ako obadvoje razumije: i običnu povijesnu metodu i noviju povijesnu etnologiju, njihovu bit i njihov naum. Poteškoće i protivnosti potječu, kako svjedoči iskustvo, osobito odatle, što nije ispunjen jedan ili drugi uvjet, ili, što je još gore, što nije ispunjen nijedan od njih. Stoga se hoće temeljito školovanje za svakoga, koji želi stvarno i stručno da govori na području povijesne etnologije. To školovanje je za etnologa istraživača to potrebnije, što su prilike na njegovu području poredene sa stručnom povijesti zamršenije. Još valja primijetiti, da ne bude nesporazuma, da s rečenicom: »ostaje kulturnopovijesna metoda« mislimo samo na opći pravac i način. A ne može joj nikako biti smisao taj, da napredni rad ne bi mogao donijeti za tu metodu gdjekoju korisnu modifikaciju i dopunu.

Dosadašnji rezultati kulturnopovijesnog etnologijskoga istraživanja reprezentirani su poglavito kulturnim okruzima. Što će biti s ovima? Nisam ja uzalud tako jasno i oštro razlikovao to dvoje, kulturnopovijesnu metodu u jednu ruku, a u drugu kulturne okruge. Dok se o metodi može posve sigurno reći, da će u glavnom ostati, to ne vrijedi jednako o kulturnim okruzima. To su onakove etnologijske jedinice, kako ih je bilo moguće naći i sastaviti pomoću dosele poznatoga i povijesno prorađenoga materijala. Daljne istraživanje, osobito upotreba novoga izvornog materijala i obaziranje na nj bez sumnje će zahtijevati još gdjekoju promjenu odnosno dopunu i korekturu na slici tih kulturnih okruge. I tu će se posebno pokazati »vječna mladost« naše znanosti. Nego daljne je pitanje, ne će li i u tom obziru neki osnovni i odlučni rezultati imati trajne vrijednosti. Zaista takovih rezultata ne manjka; iz njihova mnoštva evo samo nekoliko glavnijih!

1. Čitavo etnologijski obuhvatljivo čovječanstvo pripada velikoj porodici ljudskoj, stvara na koncu konca s njome jedno veliko povijesno jedinstvo. Egzaktna etnologija ne zna ni za kakove nepovijesne, alogičke ili prelogičke, nečovječe ili napo zvjerske ljude. Stoga mora odbiti svaki pokušaj, koji hoće da barem još u primitivcima nađe nepovijesna ljudska bića, ostala još posvema u

okovima nerazumne prirode. Etnologijska opća povijest i prehistorijska arheologija znaju samo za čovjeka, koji ima i stvara kulturu. Kraj te spoznaje i činjenice postaje pitanje o fizičkoantropologijskom stanju nekoga najstarijeg čovjeka nuzgrednim. Ono, kako je o. Schmidt po mojem mnijenju jednom vrlo dobro rekao, još samo zadovoljava osteologijsko zanimanje. Kultura se može smatrati samo plodom ljudskoga duha, a kakova je onda bila lubanja i mozak, koža i kosa itd. u toga stvaraoča i nosioca kulture, to više ne može biti ni prvo ni odlučno pitanje.

2. Makar se shema kulturnih okruga u pojedinostima tokom vremena u dosta čemu i mijenjala, popunjavala i promijenila, ostaju u bitnom osnovne kulture ili prakulture, t. j. relativno najstarije ljudske kulture, do kojih smo danas mogli znanstveno doći. Kako je poznato, tu se radi ponajprije o pigmejcima (patuljastim narodima) južnoistočne Azije i Afrike, nekim starim plemenima južnoistočne Australije, zatim o stanovnicima Ognjene zemlje, starim Kalifornjanima te napokon o jednom starijem sloju posred arktičkih naroda i kultura. Kako sve pokazuje, nema nikakve nade, da bi istraživanje stubokom okrenulo te odnose i rezultate. Puno je teže jasnije uhvatiti i označiti međe primarnih kultura. Napose ostaju kulture staroga matrijarhata i totemizma još za nekoliko godina trnovitim, iako u drugu ruku privlačljivim zadatkom etnologijskopovijesnog istraživanja. Pa iako nijesu ni izdaleka sve kulturne osobitosti tih zastupnika etnologijskih prakultura naprosto ljudsko pradbno, to je u njih ipak razmjerno najviše od njega sačuvano, pa je zadaća metodičkog istraživanja, da rastavi zaista staro od kasnijeg utjecaja. Što onda ostaje u tih prarodaka kao njihovo duševno i kulturno dobro, dosta iznenađuje, ako se stvari promatraju na naočale poznatoga etnologijskog evolucijonizma. Jer duševne i kulturne osobine tih osnovnih kultura i prakultura pokazuju tako reći posvuda baš sve protivno od onoga, čime bi se prema evolucijonističkom računu imale napose odlikovati. Mjesto neporodičnosti baš tu se nalazi izraziti porodički osjećaj s prevlašću monogamije; mjesto nevjerstva može se reći sasvim općenito sad manje sad više etička vjera u jednoga Boga itd. Što se tiče monogamijske porodice, to je ona tokom zadnjih decenija postala svojinom svijui prvih i odlučnih etnologijskih istraživanja. Što se tiče pravjere u obliku etičke vjere u jednoga Boga, to još nismo tako daleko, iako je osobito temeljitim i neumornim radom o. W. Schmidta već mnoga prepreka pala i mnoga pobjeda izvojevana. Razumljivo je, da se evolucijonizam ovdje napose žestoko bori. Jer moradne li tu uzmaknuti i popustiti, onda je očito pogođen u svojem stožeru i stoga smrtno. Nema sumnje, da je povijest vjera poduprta kulturnopovijesno već mnogo pridonijela za konačnu odluku. A po mojem mnijenju više se i ne može sumnjati u to, kakova će biti ta konačna odluka.<sup>5</sup>

Kako etnologijski prarodaci imaju pozitivnih elemenata, kojih prema receptima evolucijonizma ne bi smjeli imati, tako im

opet u drugu ruku manjkaju manje časne stvari, koje bi prema tim teorijama baš za njih bile značajnima. Tako se pokazalo, da nosioci relativno najstarijih kultura ljudskoga roda nemaju totemizma ni matrijarhata, kanibalizma ni ropstva; nema u njih ni tipškoga razvitka magije i animizma pa ni pojma o dvospolnim bićima, da ne ispustimo ni te nove etnologijske krilaticе. Nijedan stručnjak ne će nijekati, da se zaista i ove bolesti i taj korov nalaze uz druge pojave na stablu ljudskoga razvitka, ali bi prkosio svim činjenicama, tko bi iz njih htio napraviti značajke za pračovječanstvo, do kojega smo znanstveno dopri.

Zanimljivo je i poučno stoga promatrati, kako su ti rezultati povijesne etnologije i na njoj osnovane znanosti religija malko, čini se, preplašili neke naše drugove strukovnjake. Mi dakako nismo ni najmanje skloni žrtvovati onoga zadovoljstva, što ga osjećamo, kad gledamo, kako se glavni rezultati novije etnologije sve od reda tako lijepo slažu s temeljima našega nazora o svijetu. Iako žalimo, što gospoda i istraživači drugih smjerova nisu u isto tako srećnom položaju, ne možemo im u tom pomoći. Uostalom evo što veli baš o tome Fr. Kern: »Prigovora vrijednih spomena protiv metodičke pouzdanosti svega tog duševnoga dobra, što ga novije doba pridaje prakulturi, koliko je meni poznato, nije bilo. Ali se opaža počesto neka neodređena sumnjičavost i nesklonost prihvatiti rezultate bečke škole, jer je među njima utvrđena i razmjerno jaka vjera u Boga u prakulturi. Kasnija će vremena možda jedva moći da razumiju, kako se pojedinci upravo nerazumljivo protivili prihvatiti te rezultate osobito stoga, jer su do njih došli istraživači, koji su očiti pristaše teističkoga nazora o svijetu. Shvatljivom nam postaje ta protivnost, ako se sjetimo, da je »bezboštvo« prakulture bilo dogma miljenica darvinističkih i materijalističkih vremena, i da su istraživači 19. vijeka smatrali nemogućim tako uzvišenu vjeru u Boga i tako jasnu etiku kod primitivnih naroda. Ja mislim, da će valjati prihvatiti rezultate, pa dolazili oni s kojegod mu drago strane, i tko drugom prigovara, da je pristran, ima dovoljno razloga, da s podvostručenom strogošću ispita vlastitu nepristranost.«

**W. Koppers S. V. D.**

<sup>5</sup> Uistinu usvajaju danas priornost ili barem drevnu starinu ideje Najvišeg Bića u posve teističkom značenju toliki prvaci etnologije različitih pravaca s obzirom na metodu i na svjetovni nazor, da se može s potpunim pravom reći, e je evolucijonizam u religijskoj etnologiji barem toliko stradao, koliko u socijalnoj etnologiji. To dovoljno dokazuju već sama ova tri imena, koja navodimo tek kao primjer, a koja reprezentiraju osnivače i prve pionire poglavitih evolucijonističkih teorija. To su: A. Lang, P. Ehrenreich i K. Th. Preuss, koji su svoje teorije napustili i priznali priornost ili barem drevnu starinu ideje Najvišeg Bića.